„Én úgy vélem, hogy a múlt tárva-nyitva áll előttünk, inkább azt volna érdemes az eddiginél is alaposabban vizsgálni,
léteznek-e a múltban gyökerező kötődések érdekszövetségek, a ma még aktív, középkorú, a pártállam utolsó időszakában pozícióhoz jutó, s a rendszerváltozás után a gazdasági és politikai szférában kibontakozó „fedett és fedetlen" személyek között. Hogy ez nagyobb veszélyt jelent-e Magyarország számára, mint az akkori hatalmat szolgáló, s annak kiszolgáltatott ügynökök, én nem tudom..."
„A kádárizmus csendben ölt, mint a széngáz."

Kristóf Attila kissé bonyolult, de nagyon fontos fenti mondatára (In: Kristóf A.: *Én nem tudom… Magyar Nemzet*, 2012. jún. 12. p. 7.) különösen figyelni kell, amikor egy olyan írást szeretne összeállítani az ember, mint most én. Bennem is megfogalmazódott a tárcaíró kérdése, amikor ezekkel a „besúgós-ügynökös" dolgokkal kezdtem foglalkozni: sokszor éreztem úgy a dokumentumok olvasása közben, hogy az ügynökök kiszolgáltatottak is voltak, miközben szolgáltak a hatalomnak. Ilyenkor azonban mindig eszembe jutott: mégiscsak ezek a „titkos írók" voltak azok, akik kárt okoztak a besúgottnak és előnyökhöz jutottak/juthattak a jelentéseik fizetségeképpen, meg mindig eszembe járt második mottóm, Krzysztof Varga mondata is. Így aztán – nem feledve kétségeimet – mégis tovább dolgoztam.

Munkakedvemet először egy, aztán még egy könyv is tovább keltette-élesztgette.

Egyre nagyobb érdeklődéssel olvastam Szőnyei Tamás óriási terjedelmű kétkötetes művét (*Szőnyei Tamás: Titkos írás : Állambiztonsági szolgálat, 1956-1990. – Bp. : Noran K., 2012. – 1. köt. 1109 p., 2. köt. 1132 p.*), elsősorban persze a Pécsre, Baranyára vonatkozó részeket, mert az egész könyv alapos olvasására hihetetlenül sok időre volna szükség. Tekintve, hogy Csorba többször is szerepel a kötetben, mint olyan személy, akiről jelentettek a besúgók, a pécs-baranyai ügyekről szóló részt szkenneltem. A szkennelés nagyon rosszul sikerült – mert nem akartam a könyvet tönkre tenni a hajtogatással –, ezért szövegfelismerővel word fájlokat készítettem a képekből, amelyekben a hibásan szkennelt, hiányos részeket kijavítottam, pótoltam. Később majd igyekszem egyszerűbben kezelhető változatot készíteni a szövegből. (Ld. http://csorbagyozo.hu/?q=node/1924)

Miközben az Interneten utánanéztem a könyv egyes adatainak, rábukkantam Gervai András: *Fedőneve: „szocializmus" : Művészek, ügynökök, titkosszolgák* (2. jav. kiad. – Pécs : Jelenkor, 2011. – 397 p.) c. kötetének ajánlásaira és Gervainak a Szabó István filmrendező ügynöki múltjának felfedése kapcsán adott interjúira. (Ld. az írás végén közölt ajánlót!) A könyvet kivettem a könyvtárból, elolvastam – olvasható hosszúságú;-) – s, mondhatom, sok érdekes dolgot találtam benne pécsi ügyekről, főként a „Lope de Vega-i termékenységű, öt dossziét megtöltő" munkásságú Dusnoki Árpád alias Fekete László alias Albert, azaz Földessy Dénes jelentéseiről, ezért ezeket az oldalakat is szkenneltem. A szkennelés jobban sikerült, mint az előző kötet esetében, ezért az oldalakról készült képeket a Picasan közlöm, itt:
https://picasaweb.google.com/107385612938149456507/2012Junius10?authuser=0&authkey=Gv1sRgCM-j-qfBi-roiAE&feat=directlink

Csorba és a III/III „kapcsolata" azóta érdekelt különösen, mióta a „titkos szolgák" dokumentumaihoz – úgy-ahogy – hozzá lehetett férni. Csorba Győzőné, Margitka, szelíd unszolásomra, kikérte a költőre vonatkozó jelentéseket az Állambiztonsági Hivatal Levéltárából. A nagyon udvarias levélváltások után végül kiderült, hogy Csorbának megfigyeltként és – természetesen – jelentőként sem volt külön dossziéja. Megfigyeltként azért, mert Csorba soha nem rejtette véka alá véleményét, mindig kimondta azt, nem kellett utána nyomozni: mindenki tudta, nem szimpatizál a rendszerrel, de nem is szervezkedő, lázongó alkat. Beszervezésére pedig, nyilván mindenki előtt ismert jelleme, alkata, „pártunkkal" szembeni merev elzárkózása miatt, nem is gondolhattak „illetékes elvtársak". (A

későbbiekben fentiek igazolására – a jelentésekből és Csorba elbeszéléseiből is – elég adalékot olvashatunk…)

Ha dossziékat nem is, kaptunk viszont a levéltártól három olyan dokumentumot, amelyben Csorba is szereplő:

- „Viktor" jelentését 1980. április 16.-ai datálással,
- „Fekete László" jelentését a *Jelenkor* körüli helyzetről, 1965. január 21.-ei keltezéssel és
- Csorba vallomását Szántó Tibor vádlottról, 1957. június 4.-ei keltezéssel, a „Vizsgálati dosszié dr. Kertész Endre és Trsa ügyében" iratgyűjtő II. kötetéből.

Ezeket a szövegeket én két régebben megjelent Csorba kötetben fel is használtam. (*„... hűséges, baráti ölelésemet küldöm ..." : Csorba Győző és Fodor András levelezése*, 1947-1994. – Pécs : Pro Pannonia, 2005. – 440 p. és *Csorba Győző és barátai : Budapesti levelek Pécsre*. – Pécs : Pro Pannonia, 2006. – 282 p.)

Most, hogy már a fent említett Szőnyei kötetben is olvasható a jelentések egy része, s a kötet írója felfedte az ügynökök és tartótisztek nevét, immár a nevek föloldásával „bővítve" a honlapon is bemutatom a felsorolt dokumentumokat. No meg azt is, amelyet a Levéltár még nem küldött meg nekünk – tehát lesz még levélváltásom a T. Hivatallal! –, de Szőnyei könyve idéz: Háy/Szűcs, „eredeti nevén" Örsi Ferenc hosszas jellemzését Csorbáról.

1. Viktor(ia) 1980. április 16.-án gépbe írt jelentése:

A jelentés „borítója": http://www.csorbagyozo.hu/?q=node/1931
A „borító" belső oldala: http://www.csorbagyozo.hu/?q=node/1932
A jelentés első oldala: http://www.csorbagyozo.hu/?q=node/1933
A jelentés második oldala: http://www.csorbagyozo.hu/?q=node/1934

A jelentés szövege:

„SZIGORÚAN TITKOS! BELÜGYMINISZTÉRIUM III/III-4-c alosztály. ADTA: »Viktor« fn. tmb. Vette: Vellai Tibor rendőr szds. Idő: 1980. április 16. JELENTÉS Budapest, 1980. május 15. április 7-8-án Somogyban József Attila emlékére rendezvénysorozat volt, melyre 21 költőt hívtak meg. Csoóri Sándor távolmaradt. A húsz érkező között volt Tornai József, Lator László, Ágh István, Fodor András, Beney Zsuzsa, Nemes Nagy Ágnes, Veress Miklós, Csorba Győző, Csordás Gábor, Kalász Márton, Orbán Ottó, Rózsa Endre, Somlyó György, Takáts Gyula, Papp Árpád, Csanády János, Bertók László, Bisztray Ádám. 7-én este nevezettek baráti beszélgetésre összeültek, ahol általában a társadalmunkban fellelhető visszásságok, egyedi emberi hiányosságok, problémák kifogásolására került sor. Fodor András elmesélte, hogy a József Attila emlékünnepség (központi) programtervezetét Aczél György az »erősebb jogán« bírálta, tárgyalta. (8-án Balatonszárszón, a József Attila szobor koszorúzásakor a társaságban felmerült, milyen furcsa hatást kelt a szobor kétoldalán [sic!] álló fegyveres munkásőr, szerencsésebbnek tartották volna mellőzésüket. Élesen bírálták, hogy a költőhöz méltatlanul rossz a szárszói szobor. Kaposvár, 1980. április 16. Viktor sk. Budapest, 1980. május 15. Vellai Tibor r. szds. Nytsz: 4/6-405/80. K. 5 pld, 1 pld »Subások« do., 1 pld BM III/II-10 osztály (kivonat), 1 pld »M« do., 1 pld. Táj. Alo., 1 pld. Táj. Ti., Készítette: VT/Szné" A jelentésben alkalmazott rövidítések: szds. = százados; fn. = fedőnév, fedőnevű; tmb. = titkos megbízott; M do. = munkadosszié; Táj. Alo. = Tájékoztatási Alosztály; Táj. Ti. = Tájékoztatási Titkárság; »Subások« do. = a megfigyeltek gyűjtődossziéja."

A fenti idézet a Csorba-Fodor levelezés, 145. levelének 8. jegyzete. Fodor ebben a Csorbának írt levélben hívja meg a költőt arra a József Attila-ünnepségre, amelyről a jelentéstevő ír: „*Kedves Győző, bizonyára értesültél már róla, hogy a Berzsenyi ünnephez hasonlóan a 75 éves József Attilának is szeretném megszervezni a költők tiszteletadását Kaposváron és Szárszón […] Úgy képzelem, hogy a versekből, rövid versértékű vallomásokból adódó műsort Te nyitnád meg és Takáts Gyula zárná. (Az emberekhez-zel!)*” (I. m. p. 245-246.) Csorba, egészségi állapotára hivatkozva vonakodik elfogadni a meghívást, két válaszlevelében (146. levél, 148. levél) is lemondja a megjelenést, aztán mégis elmegy. Így kerül bele a neve jelentésbe. Aki miatt viszont a besúgó – ne felejtsük el megemlíteni a nevét: Gombos Jolán kaposvári újságíró, akinek fedőnevét a beszervezési irat tanúsága szerint később „nőiesítették”, Viktóriára változtatták – utasítást kapott a megfigyelésre és a jelentéstételre, Csoóri Sándor, bár a meghívottak között volt – mekkora csalódás! – „távolmaradt” a megfigyelt eseményről, Olvashatjuk a dokumentum fedőlapján, hogy a besúgó írása a „Subások” fedőnevű csoportról szóló jelentések közé került be. Hogy miért, arról álljon itt „Subás” írásának egy részlete:

„*A Subások fedőnevű csoport, amely ellen nyomozás folyt, előbb ezekből állt: Csoóri Sándor, Kiss Ferenc, Für Lajos, Ilia Mihály. Azután szorgosan bevarrtak mindenkit ebbe a Subások csoportba, aki velem kapcsolatba került, még egykori tanáraimat, Bálint Sándort és Péter Lászlót is. Valameddig engem mint Subást emlegetnek a szervek, majd áttérnek a Szerkesztő névre, hiszen a Tiszatáj szerkesztőjeként voltam számukra ismerős. Soha nem szólított senki szerkesztőnek, mindenki tudta, hogy tanár úr volt a megszólításom.*” (In: *Korunk*. 2007. 9. sz. = = http://epa.oszk.hu/00400/00458/00129/iliam.html Utolsó elérés: 2012. 06. 13.) Csorbának tehát, mint a felsoroltak többségének, véletlenül került a neve a jelentésbe: rosszkor volt rossz helyen. De hát ki lehetett jókor, jó helyen ebben a korban? Sokszor még a jelentést megrendelők, olvasók sem, hiszen valahol, valakik róluk is készítettek jelentéseket. Az óramutató járt-járt, az óralap beosztásának egyetlen pontját sem hagyta ki.

Idemásolom még, amit a Csorba-Fodor levelezés kötet utószavában írtam a jelentésekről:

„Persze sem az írás, sem a telefon nem volt az igazi: mindkét fél [*Csorba és Fodor, P. L.]* tudta, figyelik, amit írnak vagy mondanak. Többször hivatkoznak arra, hogy majd személyesen beszélik meg egymással, amit fontosnak tartanak, sokszor üzennek egymásnak Bertók Lászlóval és Tüskés Tiborral, akikben mindketten megbíztak. Óvatosságuk nem volt ok nélküli, elég csak a két idézett ügynöki jelentésre hivatkozni. […] Megdöbbentő, hogy a kommunista-szocialista rendszer azért tartotta fenn besúgó hálózatát, hogy ilyen feljegyzések születhessenek: *„7-én este nevezettek baráti beszélgetésre összeültek, ahol általában a társadalmunkban fellelhető visszásságok, egyedi emberi hiányosságok, problémák kifogásolására került sor.”* (145/8. j.). Ez az ártatlannak látszó mondat nagyon kétélű fegyver volt − ezt írója is nyilván jól tudta −, mert ugyan melyik magyar kocsmában ne hangozhatott volna el hasonló megjegyzések sorozata, mégsem árthatott senkinek annyit egy ilyen „jelentés”, mint annak, aki művészként állandóan ki volt téve a tilt-tűr-támogat „szentháromságának”. Elég volt, hogy a „legfőbb György” *[Aczél György. P. L.]* fülébe kerüljön egy-egy kritizáló megjegyzés (márpedig ő és slapajai szorgalmasan olvasták, sőt „széljegyzetelték” további intézkedéseket javasoló megjegyzésekkel ezeket a jelentéseket), a „vétkes” következő kötete, írása, szerzői estje máris „parkolópályára” került. (A jelentőé – merthát a jelentő sok esetben maga is „művész” volt − pedig előbbre soroltatott.) Bár a Csorba-Bertha levelezésben talán nyersebb a fogalmazás *(„… nem lehet velük együtt élni”*), úgy érzem, a most közölt levelekben mégis több a politikum: ezeket át- meg átszövik az irodalompolitika „mester”-einek praktikáiról, ármánykodásáról szóló szövegek.” (In: Csorba-Fodor levelezés. p. 226.)

2. „Fekete László”, alias „Dusnoki Árpád”, alias „Albert”, azaz Földessy Dénes jelentése a *Jelenkor* körüli helyzetről, 1965. január 21.-ei keltezéssel.

A jelentést Szőnyei Tamás szintén ismerteti a *Titkos írás* 1. kötetének 387. oldalán. (Ld. http://csorbagyozo.hu/files/egyeb/titkosekotet/titkos1387.doc)

A jelentés fénymásolt oldalai:

A dosszié borítója: http://www.csorbagyozo.hu/?q=node/1928

A dosszié borítójának belső oldala: http://www.csorbagyozo.hu/?q=node/1929

A jelentés: http://www.csorbagyozo.hu/?q=node/1928

A jelentést a Csorba-Fodor levelezéskötet 32. levelének 10. jegyzetéből – p. 61. – idézem. A levél Tüskés Tibornak a *Jelenkor* éléről történő leváltása és az új szerkesztő, Szederkényi Ervin kinevezése körüli eseményekről szól, amint a jegyzet is. (Az alább idézett szöveg szóról-szóra megegyezik a Szőnyei által közölttel.)

„Szederkényi kapacitálta publikálásra Tüskést és Csorbát. Mindkettejük Jelenkorban történő megjelenése, ill. Csorba szerkesztőségben maradása fontos lett volna annak bizonyítására, hogy a leváltás „nem is volt olyan nagy ügy". Idézet az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára „Munka Dosszié"-jából. („Jelentés. Pécs. 1965. jan. 21. Adta: Fekete László *[fedőnevű ügynök P. L.]* Vette: *[Olvashatatlan név és rendfokozat. P. L.]* Hely: Átjáróház „T" lakás.") „Feladatom a Jelenkor köré csoportosult írók és művészek megfigyelése. A Jelenkorról egyébként városszerte az a vélemény, hogy haldoklik. Legfeljebb megyei kulturális kiadvánnyá fejlődik vissza, pedig egy mozgalmas országos érdeklődésű és színvonalas irodalmi művészeti folyóiratnak indult. Ezt sokan annak tudják be, hogy Tüskés rendkívül jó szervező volt, Szederkényiből pedig hiányzik ez a képesség. Azonkívül sok pécsi, vagy az ország más területén élő író, művész úgy véli, hogy a főszerkesztői személycsere tönkre tette a lapot. Itt általában nem is annyira világnézeti, mint inkább irodalmi színvonali különbséget értenek. Valamiféle sértődöttségnek látszik ez, kicsit mintha az érződne belőle, hogy erőszakosnak tartják a személycserét és nem értenek vele egyet. Ez, ahogy beszélik, nem annyira Tüskés Tibor személyéhez történő ragaszkodás. Ennek az írói, művészi tartózkodásnak pontos okát eddig nem sikerült kitapintanom. De hogy megvan az kétségtelen. Ennek szomorú bizonyítéka, hogy a Jelenkor szerkesztőbizottságának legtekintélyesebb tagja, az országosan elismert költő és műfordító Csorba Győző is lemondott szerkesztőbizottsági tagságáról. Ez súlyos színvonalesést jelenthet a folyóirat vezetésében, s lehetséges, hogy a Jelenkor köré eddig tömörült írók és művészek emiatt tartózkodnak a folyóiratban való megjelenéstől." A jelentést géppel írták, a hosszú magánhangzókat a helyesírási szabályoknak megfelelően átírtam, a többi írásjelet az iratnak megfelelően alkalmaztam. […] [„T" lakás = Titkos lakás a Belügyminisztérium tulajdonában, amely az ügynök és „tartó-tiszt" zavartalan találkozását biztosította.] Tüskés leváltásáról Csorba sokat mesél a *Város oldalá*ban c. kötetben (p. 182-186.). Csorbára jellemző az ugyanebben a kötetben olvasható történet: (p. 186.) „Mikor Takács Gyula a végső szót kimondta, hogy Tüskésnek el kell mennie, mert ő kapta azt a feladatot, hogy az ítéletet ismertesse, akkor az utolsó délután még átjött hozzám a Megyei Könyvtárba. Átjött hozzám, és nagy izgatottan mondta, hogy öt órakor megy hozzá Tüskés Tibor, és közölnie kell vele elbocsátását. De mielőtt ez megtörténik, gondolta, eljön hozzám, és tájékoztat, mert hát mégiscsak nekem van Pécsett irodalmi értelemben a legnagyobb tekintélyem. Úgy érezte, mondta, illik, hogy legalább én megtudjam előre a döntést. Én akkor rettentő dühös lettem, és azt mondtam neki: »Miért nem annak az íróasztalnak mondod?« Meghökkenve nézett rám. Én folytattam: »Mert az is most már csak azt mondhatná, amit én. Hiszen már elintéztétek, hogy fölmondtok neki, fogadtatok hozzá magánszorgalmú kutyákat is.« Nem mondtam nevet. »Hát most én mit csináljak, mit csinálhatnék én ilyenkor?« Közöltem vele, hogy tudomásul veszem, de nem érdekel, hogy milyen rendelkezést hoztak. Ennek volt a következménye az, hogy amikor Takács Gyula visszament a megyei tanácsra, ezt Pákolitz Pistától tudom, és megkérdezték tőle, hogy mi volt nálam, akkor Takács Gyula röviden csak annyit mondott:

»Kidobott.« Így történt." (Takács Gyula a Baranya Megyei Tanács kulturális ügyekkel foglalkozó elnökhelyettese volt, Pákolitz István költő pedig a Magyar Írók Szövetsége Baranyai Csoportjának tisztségviselője.)

Én nem sokat tudok mondani Földessy Dénesről, Gervai András viszont mindent „elárul" róla idézett művében:

„Filmes alapkutatásom mellett a színház (beleértve az opera, kabaré, tágabb értelemben a szórakoztatóipar) és az állambiztonság kapcsolatával is elkezdtem foglalkozni. „Albert" dossziéja színházi kutatásaim során került elő, s végül is azért döntöttem úgy, hogy feldolgozom szinte Lope de Vega-i termékenységű, öt dossziét megtöltő munkásságát, mert az ő példáján jól érzékeltethető, hogy egyetlen lelkes és szerepével azonosuló ügynök milyen kárt tud tenni. A Rákosi-korszakban indult, s az egész Kádár-korszakon átívelő 37 éves pályafutása alkalmat ad arra is, hogy az állambiztonsági szolgálatok műhelytitkairól, a tartótisztek logikájáról is sok mindent megtudjunk. Mivel „Albert" munkahelyéről, a napilapról, illetve a pécsi művészeti, kulturális élet minden területéről és nagyon nem utolsósorban lakóhelyéről, Pécsről, s annak lakóiról, a kisemberekről is szorgalmasan jelenlett, a róla szóló tanulmányt nem tudtam milyen fejezetcím alá besorolni. Így és ezért találtam ki az ő és tartótisztjei munkájára találónak érzett „Egy város megfigyelése" fejezetcímet." (Gervai, p. 13. Ld. Picasa album.)

Gervait azért idézem tovább, mert teljesen egyetértek azzal, amit pár sorral a fentiek után ír:

„A hálózati személyek fedőnevét a filmesek, művészek, ismert emberek esetében – mivel őket közszereplőnek tekinthetjük – feloldom. A jelentésekben szereplők, a besúgottak is többnyire nevesítve vannak, hacsak a rájuk vonatkozó információk nem túlságosan intimek, kényesek.

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy egyáltalán nem az ügynököket (tágabb értelemben a hálózati személyeket) tartom az elsőszámú bűnösöknek, ami persze nem jelenti azt, hogy egy adott ügynök konkrét tevékenységét ne lehetne mérlegre tenni, differenciáltan értékelni. Sokkal inkább a tartótisztek, még inkább az ő főnökeik a bűnösök, de leginkább a megrendelők, a párt 8-10 vezetője, akik a jelentéseket felhasználták döntéseikhez." (p. 13-14.)

Nem tudom megállni, hogy ne idézzem Ugró Miklós *Az ügynök feltámadása* című, Gervai kötetét bemutató írását a *Magyar Nemzet* 2011. február 17.-ei számából. Nem csak a Földessyről szóló részt közlöm, hanem a teljes befejező részt. Nagyon pontos képet ad az idézet arról is, hogy ügynök és ügynök között milyen különbségek voltak. Böszörményi Géza és Földessy Dénes … ég és föld. (A Földessyről írott sorokat félkövér, dőlt betűkkel írtam. Online változat: http://mno.hu/migr_1834/az_ugynok_feltamadasa-166734 Utolsó elérés: 2012. 06. 13.)

„Böszörményi Géza áldozat volt. Recskről való szabadulása után kényszerítették együttműködésre, de amíg ki nem zárták a hálózatból, rendszeresen kérelmezte, szinte könyörgött, hogy mentsék fel ezen kötelezettsége alól. Addig is, amíg ez bekövetkezett (1959 tavaszáig) igyekezett ártalmatlan, semmitmondó jelentéseket adni. Kegyetlen belső harcot vívott a lelkiismeretével, s ez nem volt minden ügynökre jellemző. Csak a legjelentősebb alkotókat említve, Máriássy Félix, aki Jenei fedőnéven, vagy Szabó István, aki Képesi Endre fedőnéven jelentett, látszólag sokkal könnyebben túltette magát a lelkiismereti válságon. Bódy Gábort (fedőneve: Pesti) pedig, mintha meg sem érintették volna morális kétségek. ***A rendezők, színészek, műszakiak, dramaturgok, irodisták, kritikusok tarka forgatagából egy ismerős figurát emelnék ki. Dr. Földessy Dénes a jó megjelenésű, joviális, idős úriember mintapéldánya lehetne, 2000-ig viszonylag rendszeresen publikált a Napi Magyarország kulturális rovatában. Akkortájt derült fény ügynöki múltjára, ezért a lap diszkréten megvált tőle. Közel lakunk egymáshoz, ezért gyakran találkozunk az utcán. Természetesen megkérdeztem tőle, mi van a vádak hátterében? Mélyen a szemembe nézett, s keserű***

sértettséggel a hangjában azt mondta: „Igaz, csak azt nem teszik hozzá, hogy harmincöt éven át az orránál fogva vezettem az egész társaságot." Ha ezt tényleg így gondolja, akkor magát vezette a saját orránál fogva. Gervai könyvéből egyértelműen kiderül, Földessy Dénes, előbb Fekete László, majd Albert fedőnéven, 1953-tól 1989-ig az állambiztonság egyik legszorgalmasabb, legtermékenyebb, leglelkesebb, legkreatívabb ügynöke volt.

A kötet legizgalmasabb és legmegdöbbentőbb fejezete nem valamely meglepő és szenzációs leleplezés, hanem a sajtó és a politika reakcióinak bemutatása. Szabó István besúgói múltjának feltárása után hisztérikus támadássorozat indult, no nem a filmrendező, hanem a kutató, Gervai András ellen. Maga Szabó nem bánt semmit, egyszerűen fel nem foghatta, hogy miért akarják tönkretenni őt. Védekezett helyette a szokásos száz független értelmiségi, akik azonnal aláírtak valami tiltakozó nyilatkozatot, valamint a balliberális véleményiparosok egy jelentős része. Ők egyrészt bősz szerecsenmosdatásba, másrészt Gervai lejáratásába kezdtek. Még azt is kiderítették, hogy Szabó nem ártott senkinek, sőt egyenesen használt sokaknak a vamzerkedésével, ellenben Gervai kicsinyességből, irigységből, haszonlesésből még spicliskedni is hajlandó volt egy szellemi és erkölcsi kiválóság ellen, s valójában nem is Szabó, hanem Gervai a besúgó. Ennek a morális nívónak jellemző megnyilvánulása volt, hogy a Filmszemle megnyitóján Gyurcsány Ferenc demonstratív módon megölelte Szabó Istvánt.

Előbb-utóbb mindenki azt kapja, amit megérdemelt."

Mondhatjuk, őszintén egyetértve: Ámen.

3. Örsi Ferenc „jellemzése" Csorbáról

Kicsoda „Háy Gyula/Szűcs Ferenc"? És mit írt Csorbáról? Hívjuk segítségül a *Titkos írás* c. könyvet:

„»Szűcs Ferenc« 1960 áprilisában szegődött titkos szolgálatba. Eleinte csak társadalmi kapcsolatként osztotta meg ismereteit Gyutai Kálmán hadnaggyal, feltehetően szóban, mert az ekkori találkozásaikat dokumentáló szövegek a magnóról leírt élőbeszéd pongyolaságát adják vissza, tele töltelékelemekkel: *„Na most az a megrázkódtatás, ami hát […] Én őtet tényleg kommunistának tartottam mindig, és aki hát a viselkedésével az ellenforradalom napjaiban…"* – mondta jó barátjáról, Szántó Tiborról a pécsi irodalmárokról folytatott beszélgetések alkalmával, amikor sort kerítettek a *Jelenkor* hamar leváltott alapító szerkesztőjére, Mészáros Ferencre, valamint a lap majdani karakterét meghatározó szerzőkre, Bertha Bulcsúra, Csorba Győzőre, Pákolitz Istvánra, Pál Józsefre és a Mészárost követő szerkesztőre, Tüskés Tiborra is. Pál Józsefről májusban már írásban adott információt, aláírását a tartótiszt olvashatatlanná satírozta, viszont a papír alján közölte: a jelentés egy-egy példányát Pál József anyagához, illetve Örsi feljegyzéseihez kell lerakni. A dossziéban található, 1960 szeptemberében született, szintén kézzel írott szöveg alatt ott felejtődött az aláírás: Örsi Ferenc. E jelentés egy volt zárkatársáról szól, akivel 1956 után, a börtönben töltöttek együtt felejthetetlen napokat. Örsi Ferencet a Szántó Tibor kapcsán említett perben első és másodfokon egyaránt felmentették. Ily módon az ő esetében aligha játszhatott szerepet '56-os kompromittálódása, hiszen már régen zsebében volt a felmentő ítélet, amikor 34 éves korában, 1961 novemberében, az addigra főhadnaggyá előléptetett Gyutai Kálmán beszervezte az *„írók, ellenforradalmárok"* vonalra, ún. *„hazafias"* alapon. Eredetileg „Háy Gyula" fedőnéven kezdte ügymunkáját – aminek ízléstelenségén alig enyhít, hogy az igazi Háy Gyula akkor már szabad volt –, a semleges „Szűcs Ferenc" fedőnevet csak Budapestre költözése, 1964 után használta." (Titkos írás. 1. köt. P. 376-377.)

És a Csorbáról írott Háy/Szűcs szövegek:

„Csorba Győzőt „Háy”/„Szűcs” a pécsi írók legjelesebbjének, komoly, országos rangú szerzőnek nevezte, s nem hallgatta el, milyen sokkal tartozik ő maga is neki: *„Róla el kell mondani azt, hogy én író lettem, azt elsősorban az ő kemény, megalkuvás nélküli kritikáinak köszönhetem.”* Ezzel egyúttal azt is jelezte, milyen nagy szerepe lehet a fiatal pécsi írók *„szakmai nevelése szempontjából”*. Csorba Győző politikai megbízhatóságát azzal támasztotta alá, hogy a költő apja a két háború között vasutassztrájkokat szervezett, emiatt üldöztetésben volt része, s elmondása szerint ebből sokat tanult. Egy évvel az 1960. áprilisi, rövid jellemzés után, 1961 májusában két és fél sűrűn gépelt oldalnyi, kimerítő élet- és pályaképet adott a jogi doktori diplomájával megyei könyvtárigazgató-helyettesként dolgozó Csorba Győzőről. Sorra vette költői, műfordítói, kritikusi munkásságának főbb állomásait, kitért a klasszikus római kultúra iránti vonzalmára, családi körülményeire, ismerősei körére (megemlítve Várkonyi Nándort, a tekintélyes pécsi irodalomtörténészt és szerkesztőt). Politikai vonatkozásokra is kiterjedő beszámolójából nem érzékelhető ártó szándék:

»Csorba Győző nem marxista világnézetű ember, azonban a leglojálisabb útitársak közé tartozik. Ezt a megállapítását ismerősöm [a jelentések zsargonjában „barátom”-on, „ismerősöm”-ön stb. maga az ügynök értendő – Sz. T.] arra alapítja, hogy Csorba Győzővel több alkalommal belső, bizalmas, baráti beszélgetést folytatott, amelyben Csorba Győző a materialista világnézetet mint olyant a maga számára kielégítőnek nem találta, legalábbis úgy mondta el, hogy […] ebből a világnézetből valami plusz, valami olyan, ami az ő megnyugvását elősegítené, az ő számára még hiányzik. Mindamellett, hogy ezt vallja világnézetileg, el kell mondani róla azt, hogy a Magyar Írók Szövetsége pécsi csoportjának, ami 1951-ben alakult meg az I. írókongresszus után, egyik legaktívabb és a fiatal írónemzedék nevelésében legnagyobb mértékben részt vevő tagja volt. Nagyon sok esetben, így az 1956-os év végén, az 1957-es év elején ismerősöm személyesen tanúja volt annak, amikor ennek a csoportnak néhány túlzó tagját, pl. [Telegdi] Polgár Istvánt és néha Szántó Tibort is Csorba Győző intette mérsékletre. Csorba Győző volt az, aki pl. a Dunántúl […] úgynevezett fekete számának, amelynek fekete fejléce volt, egyik legnagyobb ellenzője volt, mondván azt, hogy ez félreérthető és demonstratívnak tekinthető adott esetben. […]

Csorba Győző 1961-ben […] a Jelenkor szerkesztésében mint a lírai írók vezetője […] kezd ismét aktívabban részt venni.«” (In: *Titkos írás*. p. 378-379.)

(A szövegben említett két és fél oldalas „jellemzést” nem küldte meg a Levéltár az özvegynek, Szőnyei csak ezt a részletet közli, kérni fogjuk a Levéltártól a teljes jelentés kiadását.)

Az idézethez nem fűzök különösebb megjegyzést. A jelentést olvasva megállapíthatjuk, Örsi ügynöki jóindulatához Csorba esetében valóban kétség nem fér, Csorba viselkedésének mozgatórugóira, a költő lelki alkatára vonatkozóan pedig a következő rész úgyis alapos magyarázatot ad. Örsi egy dedikált kötetét megtaláltam Csorba könyvtárában. A dedikáció szinte szó szerint megismétli a jelentésben mondottakat: „*Csorba Győzőnek, őszinte hálával, a Tőle kapott emberi és írói útravaló csekély törlesztéséül… Bpest, 1965. Katalin* [napján P. L.] *Örsi Ferenc*”. Talán az őszinte hála fogalmába tartozónak vehetjük azt is, hogy Csorbáról Örsi besúgóként sem ír rosszat, de mégis, micsoda torz dolog ez: Örsi megjelenik Csorbánál, megmutatja neki megjelenés előtt a szövegeit, tanácsát kéri, barátságáról biztosítja, aztán – ha mégoly kedvezőt is – jelentést ír róla a III/III-nak. Csorba szigorú és gyanakvó ember volt, kemény „tüskéi” voltak, a semmirekellőket, gyengéket azonnal kiszúrta, megvetette őket, de néhány jó szóval, kedvességgel – hiszen mint a művészek általában, hiú is volt bizonyos fokig – viszonylag könnyen közel lehetett hozzá férkőzni, mondhatni: könnyű volt becsapni. Akárhogy nézzük: a „jóságos” Örsi mégiscsak becsapta, nem lehet másképpen fogalmazni: átverte Csorbát.

A Csorbának ajánlott Örsi kötet borítója: http://www.csorbagyozo.hu/?q=node/1935

Örsi ajánlása a kötetben: http://www.csorbagyozo.hu/?q=node/1936
Az Örsi kötet címoldala: http://www.csorbagyozo.hu/?q=node/1937

4. ***Csorba Győzőnek a Szántó Tibor bírósági ügyében tett vallomása***

Végül a *Csorba Győző és barátai* c. kötet általam írt utószavából idézem Csorbának a Szántó Tibor ügyben tett vallomását és a hozzá fűzött magyarázataim egy nagyobb részét, azért is, mert szerintem nagyon érdekes a viszony alakulása, azért is, mert nem szeretném ugyanazt a történetet újra megfogalmazni, meg azért is, mert, ha hosszú is, igen sok dolgot megmagyaráz a kor zűrzavaraiból és sok Csorba-jellemvonást felfed.

(A vallomás dokumentumai itt megtekinthetők:
A jegyzőkönyv első „borítója”: http://www.csorbagyozo.hu/?q=node/1925
A jegyzőkönyv első oldala: http://www.csorbagyozo.hu/?q=node/1926
A jegyzőkönyv második oldala: http://www.csorbagyozo.hu/?q=node/1927)

„Csorba és Szántó

[…]
Szántó alakjának és a kapcsolat fázisainak felidézésében Galsai Pongrác és Csorba Győző emlékezéseit hívom segítségül: Galsaitól A *leejtett telefonkagyló* címűt (*Szántó Tibor és a Dunántúl*. − Pécs : Baranya Megyei Könyvtár, 1988. p. 8-21.), Csorbától pedig az *A város oldalában* című emlékezéskötet idevágó részeit (Pécs : Jelenkor K., 1991.). A Galsai tanulmány esetében a *Szántó* és oldalszám, a Csorba kötet esetében pedig az *A város* és az oldalszám hivatkozási formát alkalmazom.

A kapcsolat kezdete

„A pécsi irodalom léte úgyszólván formális lett. Ezt a »látszategzisztálást« az írói vándorgyűlések jelentették… Ebben az irodalmi hecc-köztársaságban, humorral elviselhetővé tett zűrzavarban jelent meg köztünk Szántó Tibor. 1951-et írtunk. Huszonhárom éves volt akkor… Amikor megjelent közöttünk, amolyan »instruktorfélének« néztük. Nem tartottunk tőle, de nem is bíztunk benne. Mindegy volt. Irodalomról már régen nem esett szó az irodalomban. Szántó Tibor nevét csak a helyi napilapban megjelent, halvérű karcolataiból ismertük.” (*Szántó*. p. 10.) Milyen volt Szántó előélete? Pécsett született 1928-ban. Négy elemi elvégzése után − még kamaszként − Budapestre „költözött”. „… beállt triciklis kifutónak, piaci hordárnak, kárpitosinasnak, kőműveslegénynek. S hova még? Oda, ahol barátságosabb mosolyú mesterneket talált.” (*Szántó*. p. 11.). 1945-ben aztán, mivel már írogatott, benézett a *Szabadság* szerkesztőségébe. Ott tartották rendőrségi riporternek. 1948-ban visszatért Pécsre. A *Dunántúli Napló* szerkesztőségében kapott munkát, majd a lap kaposvári „mutációját” szerkesztette, miközben magánúton leérettségizett. (V. ö. *Szántó*. p. 11.)

Ezzel az emberrel találkozik Csorba a *Dunántúl* szerkesztőségében, s a felolvasó délutánokon a Nádorban. Az a Csorba, akinek életútja »köszönőviszonyban« sincs Szántóéval − bár talán még nagyobb nyomorból indult, mint az író −, hiszen ő az egyik legjobb pécsi középiskolából egyenesen a Pécsi Tudományegyetemre került, jogi doktorátust szerzett, szerkesztette a *Sorsunk* versrovatát, az első *Dunántúl*t, „saját” folyóiratot adott ki (egy száma jelent meg, *Ív* volt a címe), kezdetben buta, de gazdag családból származó tanulók instruálásából szerzett pénzzel segítette népes családját, dolgozott a megye főispánja mellett, a Pécsi Városi Könyvtárat igazgatta Weöres után, és persze megjelent már verseskötete,

fordításkötete, s fiatal kora ellenére sokan kérték ki tanácsát, bízva értékítéletében. A későbbi barátokat kezdetben a fentieken kívül határozottan megkülönböztette az is, hogy Szántó a „mozgalomból" érkezett, Csorba pedig mindig rettegett attól, nehogy kapcsolatba kelljen kerülnie az általa csúfondárosan mindig csak „pártunk"-nak „pártom"-nak nevezett Rákosi-féle kommunista párttal és Kádár-féle utódpártjával. Ez az alaphelyzet bizony nem a legjobb jövővel kecsegtet.

Hogy megtudjuk, miként alakult ez a kapcsolat, merre ágaztak az utak, hosszabban idézek Csorba beszélgetéskötetéből.

„CS[uhai] I[stván]: – A második *Dunántúl* 1952-ben indult el. Ez hogyan történt?

CSGY: – Nagyon egyszerűen. Egyszer csak összehívtak néhányunkat és közölték, hogy mostantól fogva lesz egy folyóirat. Ennek a folyóiratnak a megbízott szerkesztője Szántó Tibor lesz, mondták.

CSI: – Milyen volt Szántó Tiborral a kapcsolatotok?

CSGY: – Nézd, a velünk való kapcsolatának kezdete igen rossz volt. Azt mondanám, hogy nagyon bizalmatlanul fogadtuk. Szántó Tibort én ekkor még csak futólag ismertem. Pécsett született, és különböző dunántúli városokban újságíróskodott, többek között itt a napilapnál, a *Dunántúli Napló*nál is. Huszonnégy éves volt, amikor az irodalmi lap szerkesztőjévé kinevezték. *[Lehetséges, hogy a második Dunántúl szervezése már 1951-ben elkezdődött − ezért kerülhetett Galsai előbb idézett írásába ez a dátum −, de tény, hogy az első száma 1952-ben jelent meg, akkor pedig Szántó „már" 24 éves volt, nem 23, mint Galsainál olvashatjuk. P. L.]* Írói múltja nem volt. Mi azt hittük, amikor a párt ilyen fiatal korában odatette őt hozzánk, hogy ez azért történt, hogy köztünk puhatolózzon. Ezért mindenki kicsit tartózkodott tőle. Pedig csak megbízható párttag volt, és kiemelt káder. »Munkásmozgalmi hős« is, ezt ő később félig-meddig tréfásan mesélte, nem pedig dicsekedve. Tizenhét éves korában fegyverrel őrizte a pesti pártházat. Szegény apját a nyilasok megölték. Tibor vagány volt, de nagyon-nagyon rendes ember. Úgy vagány, hogy például elfogták és elvitték valamelyik zsinagógába, ott levetkőztettek mindenkit meztelenre, hogy mindenüket elszedjék. Föl kellett tartaniuk a kezüket is. Ő föltartotta, de egyik tenyerében ott volt a pénztárcája, és azt nem vették észre. Szóval vagány gyerek volt. Több ember köszönhette neki a szabadulását. Egy téglagyárban tartották fogva. Elhatározta, hogy ez ellen valamit csinál. […] Tibor végrehajtotta azt a klasszikus szökési formát, hogy megbeszélte tízegynéhány, nagyjából az ő korosztályához tartozó fiúval, hogy sorba állítja őket. Az élükre állt, és nagyon szigorú és kellemetlen hangon rájuk ordított, hogy »munkára indulj«. Amikor elmasíroztak a portásfülke előtt, még vissza is szólt, hogy »Hé, hogy megy maga, mint egy ez-meg-az...« A kapuőr nem is hitte volna, hogy ezek most lógnak. Kint aztán szaladt, ki merre látott. Így szabadult meg a németek kezei közül. De az elején még nem ismertük, semmit nem tudtunk róla. Én is úgy fogtam föl, ahogy a többiek, hogy Szántó Tibor politikai komisszár. *A Dunántúl* első számában nem is akartam saját verssel szerepelni, mert a verseim nem illettek bele abba a kultúrpolitikába. *A Faust* második részét már fordítottam, abból adtam részleteket." (*A város.* p. 160-161.)

Hogy mennyire igaza van Csorbának, elég lesz néhány idézettel bizonyítani. „Vállaljuk feladatainkat, mert megtanultuk Rákosi elvtárstól, hogy »Minél jobban teljesítjük dolgozó népünk javára hazafias kötelességünket, annál jobban szolgáljuk az emberi haladás nagy ügyét és egyben annál hívebb katonái vagyunk a proletárnemzetköziség [sic!], a béke legyőzhetetlen táborának.«" Ez a mondat a *Dunántúl* 1952. évi első, azaz a legelső, számában megjelent *Vállaljuk* c. „beköszöntő" utolsó mondta. (p. 2.) Az előzők semmivel nem különböznek ettől, pl.: „A magyar »Távol Moszkvától« és a »Kuznyecki föld« még nem született meg. Vajjon [sic!] miért lenne lehetetlen, hogy a Dunántúlról írják meg őket? Innét, a bányavidékekről,

vagy az olajkutak mellől, az új városokról, a változó falvakról […] A mi feladatunk sem lehet kevesebb a központi folyóiratokénál. A békeharc nevében fokozzuk a pártszerűséget, növeljük munkánk eszmei és művészeti színvonalát […] Négy dunántúli megye határos az imperialisták legelőretoltabb ügynökségével, a Tito és bandatársai járma alatt nyögő Jugoszláviával. A határmenti megyék dolgozói éberen őrködnek, hogy egyetlen átdobott kém se teljesíthesse gazdája parancsát. Nékünk is a néppel együtt kell őrködnünk."

Ugyan mi mást is gondolhattak volna Galsaiék Szántóról, aki − ha talán nem is ő írta − nyilván egyetértett a rábízott folyóirat bevezetőjének ideológiájával, célkitűzéseivel, mint hogy ő politikai komisszár, aki maradéktalanul végrehatja és végrehajtatja a „helyes" irányvonal kialakítását a *Dunántúl*nál? Aminek azonnal ékes bizonyítékát is nyújtotta, hiszen az első szám első „szépirodalmi" „alkotása" rögtön a 3. oldalon Urbán László *Ítélj te is*! c. verse, melyben ilyen versszakok olvashatók: „Dübörgő traktor, csatlakozz hát, / ítélj te is, esztergapad, / égesse szét a tőke mocskát / a lángragyulladó harag." És így tovább, „műről" „műre"… Csorba az egyetlen lehetséges utat választotta − felszólították, hogy segítse a lap kiadását tapasztalataival és írásaival is − : Faust fordításából adott az első számba. Mint a mesebeli leányzó: vitt is ajándékot a királynak, meg nem is…

Nézzük tovább Csorba emlékezését!

„Volt egy egyletünk, ahol minden héten összegyűltünk, és valaki mindig felolvasta valamelyik művét. Komló kiemelt, szocialista város volt akkor, és Szántó Tibor a *Dunántúli Napló*tól kivett egy teljes évi szabadságot, hogy kinn dolgozhasson, kőművesek mellett, és így hiteles képet kapjon a komlóiakról. Akart írni egy komlói regényt, és abból egy részletet olvasott fel. *[Galsai idézett tanulmányában úgy emlékszik, hogy Szántó a Régi rét c. novelláját olvasta fel. P. L.]* Aztán elhangzottak a vélemények. Én egyáltalán nem dicsértem, elég keményen nyilatkoztam róla. Többek között azt mondtam: »Te egy évig voltál ott. Ha Móricz Zsigmond csak egy napra ment volna el, többet tudott volna meg Komlóról, mint te az alatt az egy év alatt.« Sajnos, nagyon letoltam. Később ezt az írását abba is hagyta. Azt hittem, hogy végképp megsértettem. Meglepetésemre nem így történt. Hazakísért, és viselkedésében nyoma sem volt a sértődöttségnek. Attól kezdve, úgy éreztem, még jobban keresi a találkozásokat velem." (*A város*. p. 161.)

Valószínű, hogy Csorba a kritikájával megakadályozta a dunántúli „Távol Moszkvától", vagy „Kuznyecki föld" megszületését. S megmentette egyben Szántót attól, hogy később mentegetőznie kelljen, vagy le kelljen tagadnia „korai" műveit. Ha a költő csak ennyit tett volna, Szántó − és a magyar irodalom − érdekében, már akkor is hálásak lehetnénk neki. De ő ennyivel, természetesen, nem érte be. Tovább „faragta" Szántó irodalmi, szerkesztői, emberi „vadhajtásait". Munkája, mivel a „tanítvány" fejlődőképes, figyelmes és tehetséges volt, nem maradt eredmény nélkül, hiszen Csorba emlékezete a két-három évvel későbbi időkből már csupa jókat őrizhetett meg Szántóról, ezért ezt mondja Csuhai Istvánnak, a beszélgetőpartnernek az *A város oldalá*ban c. kötetben:

„Tiborral lassan megbarátkoztunk. Tudod, ő nemcsak rendes ember volt általában, hanem az irodalomban is nagyon céltudatos módon dolgozott, és iparkodott saját magából teremteni valamit. Az egyéves komlói tartózkodása is ezt bizonyítja. Amikor aztán első könyve, egy novellaskötet megjelent, akkor én annak nemcsak hogy minden mondatát elolvastam, és elmondtam a véleményemet róla, de mivel neki a szeme meglehetősen rossz volt, segítettem neki a kötet korrektúrájában is. Ez azzal járt, hogy fél évig vagy egy évig avval dicsekedtem, hogy mondjanak egyetlen mondatot, és akkor én megmondom, hogy Tibor melyik novellájából való. Úgy ismertem azt a könyvet akkor.

Szántó Tiborról idővel bebizonyosodott, hogy nemcsak az irodalomban tud tájékozódni, hanem különleges érzéke van a szervezéshez is. Akkoriban mi tágabb körben, csapatban dolgoztunk. Ez a csapat nem jelentett semmiféle kötöttséget, ámbár Tibor kijárta, hogy egy

igazolványt kreált, annak formát is adott, még a fényképünket is beragasztotta, hogy ez és ez a Pécsi Írócsoport tagja. Így született meg az Írócsoport. Nem volt semmi szorosabb irodalmi kapcsolat vagy hasonlóság közöttünk, de péntekenként összejöttünk, ilyenkor valaki mindig fölolvasott valamit, s a többiek megbírálták. Előfordult, hogy két felolvasás is esett egy alkalomra, és több bírálat is elhangzott. De ahhoz ragaszkodott Szántó Tibor, hogy csak azt engedtük az asztal mellé ülni, aki a csoport tagja volt. A tagságot felvétel előzte meg. Ez a fölvétel abból állt, hogy aki jelentkezett tagnak, bejelentette, hogy melyik pénteken kíván felolvasni. Közönséget is beengedtünk a terem fal melletti ülőkéire." (*A város*. p. 162-163.)

Megállapítható, hogy Szántó − az első jegecesedési ponton, Csorba és barátai hatására „jó irányt" véve − fölnőtt a feladathoz, „beleérett" az irodalomba. A kedvtelésből író „fűzfából" művész, a lelkes hályogkovácsként munkához látó „pártinstruktorból" kiváló, jó szimatú, érzékeny, mindig igazságos, a lehetetlen körülmények között is művészetet megjelentető, s a megjelentetéshez pénzt, papírt is mindig szerző szerkesztő lett.

Csorba tehát 1954-1955-ben már érthetően egyenrangú félként, mi több barátként levelezett Szántóval, hiszen az író hihetetlenül gyors átalakulása lehetővé tette, hogy a kezdetben gyanakvó kényszerkapcsolatból egyenrangú felek szoros kapcsolata alakuljon ki. Ezen a ponton zárult Szántó irodalmi- és jellemfejlődésének első szakasza.

1956-1957

A kapcsolatban a második változás az 1956-os forradalom és szabadságharc kapcsán áll be. „Külső" (történelmi, környezeti) és „belső" (jellem- és alkatbeli) okok alakították Szántó magatartását.

Vizsgáljuk meg először Szántó 1956-os „tevékenysége" miatti kényszerű Budapestre költözésének és Csorba Pécsett „ragadásának" következményeit, vagyis a „külső" okokat.

1957-ben Szántót letartóztatták, börtönbe zárták, de „ügyének" tárgyalásán fölmentették. Ezután − bár hívták vissza − Szántó már nem ment újra Pécsre szerkesztőnek. Budapesten maradt. Amint azt levelében gunyorosan megfogalmazta: „A korhadás itt sokkal kellemesebb." (124. levél). Csorba − a levelezésből pontosan követhető okok miatt − Pécsett maradt. Ez alapjaiban változtatta meg a kapcsolatot, amely a távolság, de főképpen a rosszul, kényszerűségből megválasztott közvetítők miatt romlani kezdett. A levelekben sokszor felbukkan Szöllősy Kálmán, Borsos József és Mészáros Ferenc neve − hírvivőként is. Csorba mindig távolságot tartott a nálánál mindent sokkal könnyedebben átélő, intrikus alkatú Szöllősytől, később pedig megharagudott rá − és Borsosra is −, mert azok arra szervezkedtek, hogy Tüskés Tibort a *Jelenkor* szerkesztőségéből valahogyan kiakolbólítsák. Később Borsossal normalizálta a viszonyát, de Szöllősyt nem szívlelte soha, mindig gyanakodott rá… Azt is tudom, hiszen dolgoztam az általa vezetett Pécsi Városi Könyvtárban, hogy Szöllősy sem nézte soha jó szemmel Csorbát. Az állandó hírvivők tehát, főképpen Szöllősy, nem voltak jóban Csorbával, s egészen biztos, hogy azok a történetek, amelyeket ők meséltek Szántónak − hogy finomak legyünk −, nem mindig fedték a valóságot. […]

Többféle visszaemlékezést hallottam már erről az időszakról, hallottam olyant is, amelyben az előadó utalt arra, neki mennyivel nehezebb helyzete volt, mint Csorbának, mert a „sajnálatos események" idején ő itthon volt, Csorba meg nem. Nem tudhatjuk, kinek volt könnyebb helyzete: annak, aki itthon volt, és lakásában csöndben üldögélt az „események" alatt, vagy annak, aki külföldön, s állandóan rettegett családja sorsa miatt, mert csak annyit tudott itt-ott elkapott mondatokból (Csorba a szovjet megszállás alatt lévő kelet-német területen volt 1956. október-novemberben tanulmányúton), hogy hazájában harcok vannak, s „támadják a népi demokráciát". Csorba helyzete már csak azért sem volt könnyű − később sem −, mert Pécsett őt nem nagyon tudták megkerülni: bármit akart a „pártom", őt mindig

előrángatták, tudták, hogy nélküle semmi nem lesz hiteles. Csorba így foglalta ezt össze: „Amikor a »pártom« alakított, vagy akart alakítani egy újabb irodalmi életet, mindig az elsők között voltam, akiket beidéztek.” (*A város.* p. 172., de ld. még például a Csorba-Fodor levelezésben idézett besúgói jelentést = *„… hűséges baráti ölelésemet küldöm…”*. − Pécs : Pro Pannonia, 2005. − 32. levél 10. jegyzete. p. 61.) Következésképpen a Szántó ügyből sem maradhatott ki, s 1957. júniusban kihallgatták a Baranya Megyei Könyvtárban, hátha mond valami terhelőt Szántóra. Nem mondott. Éppen ezért a budapesti tárgyalásra 1958-ban már nem is kellett volna elmennie, de Csorba elment, mert segíteni akart a barátján.

Csorba 1957. júniusi, Szántó ügyében történt kihallgatásának jegyzőkönyve

[…]
A jegyzőkönyv címlapja (betűhív szedésben):

„A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG BELÜGYMINISZTÉRIUMA
SZIGORÚAN TITKOS!
SZERV: ***BM.***
OSZTÁLY: ***BARANYA M.***
28-5481/57 SZÁMÚ
Vizsgálati dosszié
Dr KERTÉSZ ENDRE és Trsa ÜGYÉBEN
II. KÖTET
A NYOMOZÁS KEZDETÉNEK IDŐPONTJA: ***1957 VII 12***
A NYOMOZÁS BEFEJEZÉSÉNEK IDŐPONTJA: ***1957 VIII 2***
ARCHIV SZÁM:……”

(A lap bal felső sarkában „TÁRGYKÖRBE SOROLVA” feliratú bélyegző, benne kézírással a dátum: „1971. VII. 18.”. Az álló betűs rész a papírra nyomtatott szöveg, a félkövér dőlt betűkkel szedett részt vastag tollal, nyomtatott nagybetűkkel írta a lap kitöltője. Archív szám nincs beírva a kipontozott helyre.)

A jegyzőkönyv 1. oldala:

„*Baranyamegyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó* Osztálya

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv

Készült 19*57* évi *június* hó *4* napján a *Megyei Könyvtárs* [sic!] *II.* ker., *Geisler Eta* utca *8* szám *fsz.* emelet …. ajtó alatt helyiségben. [sic!]

A tanú (neve, szül. éve és helye, foglalkozása, lakása: *dr. Csorba Győző / Pécs, 1916 november 21, anyja: Borsódi Mária:/ Pécs, Kulich Gyula utca 19. Szig. sz.: RH-I……..*

A gyanúsítotthoz, valamint az ügyben egyéb érdekeltekhez való viszonya: *érdektelen*

Az eljárás tárgyául szolgáló bűncselekmény következtében kárt szenvedett-e? *nincs.* [sic!]

(A tanúkihallgatásnál figyelemmel kell lenni a BP. 55. és 56. §-aira. A BP. 57 §-ában foglaltakra figyelmeztetni kell a tanút, és mind a figyelmeztetést, mind a tanúnak idevonatkozóan tett nyilatkozatát be kell jegyezni.)

A tanú − a törvényes jogra, valamint hamis tanúzás következményeire való figyelmeztetés után − vallomását az alábbiakban adja elő:”

(Az álló betűkkel szedett szöveg a nyomtatvány szövege, a dőltbetűkkel szedett részeket írógéppel írták be a kipontozott, ill. üres helyre.)

Nézzük most Csorba visszaemlékezését, s utána a vallomás megfelelő részeit.

„Köztudomású, azt hiszem, hogy akkor [*1956. december, 1957. január, P. L.*] már a Magyar Írók Szövetsége is, és a pécsi írócsoport is lényegében meghalt, vagy halálán volt. Megjelent Tamási Áron *Gond és hitvallás* című nyilatkozata, amiben az akkori hatalom urai tulajdonképpen egy búcsút és egy kitartásra fölszólító felhívást éreztek. Ezért nagyon hamar illegális kiáltványnak nyilvánították. Ezt onnan is tudom, hogy engem is kihallgatott a politikai rendőrség, de nagyon udvariasan, mert eljöttek a könyvtárba, és még egy gépírónőt is hoztak magukkal. Velem nem tudtak sokra menni. Én november 24-én jöttem meg az NDK-ból, úgyhogy én a *nagy októberi szocialista ellenforradalom* idején nem voltam itthon. Most egyik nap úgy mondta valaki, hogy az *események*... Emlékszel talán, amikor ezt még nem volt szabad minősíteni. Már az is baj volt, ha az ember csak annyit mondott, hogy az események. Mondom, én akkor nem voltam itthon, november 24-én jöttem meg, bármennyire szerették volna, nem tudtam arról az időről mesélni…" (*A város*. p. 165-166.)

A jegyzőkönyv szövege:

„Mit tud Szántó Tibor 1956 novembertől 1957 májusáéi [sic!] ellenséges tevékenységéről?

Szántó Tibort több éve ismerem. De tudomásom szerint az elmúlt évek alatt párt vagy népellenes cselekedetet nem követett el.

Én 1956 november 24.-én érkeztem Pécsre. Így Szántó október 23-tól november 24-ig tartó tevékenységét nem ismerem.

Hazaérkezésem után bizonyos hangokat tevékenységével kapcsolatosan hallottam, de ezek csak másodkézből hallottam [sic!], azért ezekre vallomásomban nem térek ki."

A két szöveg között semmi eltérés nem található. A visszaemlékezés pontos. Bár Csorba elzárkózik a vallomástól, azt azért tudhatjuk, melyek voltak Szántó ellen a vádak, hiszen azok egy részét maga az író tárja fel a 114. levélben: „Nem ismerem valamennyi vérvádat, de amikről hallottam, mint pl. az 1951-es kirúgatásom, párttagsági könyvem ünnepélyes megégetése, a rádió nov. 4. utáni megszállása vagy miafenéje, ezek mind ócska és otromba hazugságok. Ahhoz, hogy egyáltalán ilyesmiket fülbesúghassanak, engem ki kellett vonniuk a forgalomból" (Ld. 114. levél.) Csorba végig bízott Szántó „ártatlanságában", nem ült fel a „fülbesúgásoknak", nem is beszélt azokról a kihallgatáson, hiszen csak „másodkézből hallotta" őket.

Nézzük tovább, mit mondott Csorba Csuhainak a beszélgetéskötetben:

„… viszont amikor arról a Tamási Áron-féle szövegről beszéltem, akkor a nyomozó hangsúlyozta, hogy az „illegális röpirat" volt. Én kijavítottam, hogy akkor, amikor Tamási azt írta, még nem oszlott fel az Írószövetség, tehát nem volt illegális, hiszen Tamási mint szövetségi vezető fogalmazta meg ezt a szöveget. *[Azon túl, hogy Tamási Áron a „Gond és hitvallás"-t mint a Szövetség vezetője „fogalmazta meg", azt 1956. december 28-án a Magyar Írók Szövetsége taggyűlése az Írószövetség elvi nyilatkozataként fogadta el. P. L.]* De a nyomozó megjegyzésemet figyelmen kívül hagyta, s a jegyzőkönyvbe a saját felfogását íratta bele."

A jegyzőkönyv szövege:

„Tudomásom van arról, hogy Szántó Tibor a magyar írók szövetsége [sic!] által kiadott „Gond és Hitvallás" című illegális röpiratot birtokolta és ezt az ő szűkebb körében, többek között nekem is megmutatta. A megmutatás alkalmával azt mondotta még nekem, hogy ez az írás még valamelyik Pesti [sic!] lapban valószínűleg meg fog jelenni.

1957 január első napjaiban mutatta meg Szántó nekem a fent említett röpcédulát, amely géppel volt sokszorosítva.

Hollétéről semmiféle tudomásom nincs."

A jegyzőkönyv megint tökéletesen egyezik a visszaemlékezéssel, a kihallgató tiszt hazug és erőszakos módon azt íratta a jegyzőkönyvbe, amit hallani akart, nem pedig amit hallott. Miért igyekezett ennyire? A rendszer is így működött akkor, a vádakat „kreálni" kellett (és kreálni kellett vádakat!), de az is biztos, a hadnagy nem volt teljesen „érdek nélküli" az ügyben. Csorba (egybehangzóan más pécsi kortársakkal) ezt mondja róla: „Nem tudom, milyen rangja volt, azt tudom csak róla, hogy fűzfa prózaíróként már többször próbálkozott a *Dunántúl*nál, de mert írásait nem közöltük, ezért várta az alkalmat, hogy bosszút álljon. Ezt különféle módokon csinálta. És minthogy *prózát* nem tudott írni, és nem verseket, ezért nem nekem volt vele bajom. Hanem Szántó Tiborra haragudott elsősorban, és másodsorban Galsaira. Dehát Galsai csak másodhegedűs volt, ellene nem folytattak eljárást. Viszont Szántó Tibort még annak az évnek *[1957. P. L.]* a májusában letartóztatták." (*A város*, p. 166.)

A rendőrnyomozó tehát a hivatalos nyilatkozatot Csorba tiltakozása ellenére „illegális röpirat"-ként definiálta, Csorba azonban, mint jogász, tudta azt – ahogyan meg is fogalmazta – hogy ez nem tartható vád, s azt is, amit a nyomozó talán észre sem vett, hogy a jegyzőkönyv is tartalmazza az ellentétet: „a magyar írók szövetsége által kiadott *[Kiemelés tőlem. P. L.]* illegális röpirat". Az pedig, hogy Csorba elmondta, Szántó mutatta neki a *Gond és hitvallás*t, abszolút indifferens, hiszen erről Szántó is beszélt, s ez köztudott volt. Ráadásul miért ne lehetett volna az Írószövetség „hivatalból" megkapott nyilatkozatát az alkotó- szerkesztő-társaknak megmutatni? Csorba itt olyasmit ismer el, ami nyilvánvaló volt, amit sokan tudtak és elmondtak, tehát azt letagadni értelmetlen lett volna.

Lássuk tovább az emlékezést:

„Még Szántó Tibor letartóztatása előtt, 57 kora tavaszán egyszer a városi rendőrkapitány, aztán a hadtestparancsnok, nem tudom, milyen tiszt, velük Baranya megye első párttitkára, és egy állítólagos szovjet költő, összehívott bennünket a pécsi írócsoport helyiségében. *[Lám, már megint „szólt a pártom", P. L.]* Nekünk azt mondták, hogy ez a Lev Osanyin nevű költő írta a Világifjúsági Találkozó szövegét, hogy »Egyenlő, mert egyenlő az ember, bár a bőre barna vagy fehér...« Valami ilyen szöveget írt. Ez is jött velük. Még bemutatót is tartott nekünk. »Hát hogy lehet, hogy így viselkedtek szovjet katonákkal? Egy fronton állunk, hát aki egyszer innen lő arra, egyszerűen csak átszalad a másik oldalra, és onnan lő erre? Hát ilyen emberek is vannak?« S közben fel-alá járkált. Az itt élőket ők mind kommunistának tartották, és személyes sértésnek vették, hogy valami nem tetszik az embereknek. De nem is értették, hogy mi a baj.

A találkozón felelősségre vonták Szántó Tibort, hogy mit mondott Laki Istvánnak, a rendőrkapitánynak az utcán, azokban a napokban, október huszonharmadika zavaros napjaiban […] Akkor azt mondta ugyanis Szántó Tibor, hogy igazán nem volt szép a szovjet hadseregtől, hogy bejelentették, kivonulnak az országból, de a határon megfordultak, és éppen ellenkezőleg, visszamentek Pestre. »Hogy mondhat ilyet egy kommunista?«, csóválták ezek a fejüket. Szántó Tibor hozzátette, hogy egy katonának is meg kell tartania a szavát. S hogyha egy egész nép azt várja, hogy kivonulnak az országból, és éppen az ellenkezője történik, hát akkor ne várják el, hogy még szeressék is őket, mondta. Lényegében, mai szemmel ez teljesen ártalmatlan és szelíd megjegyzés volt, de ezen akkor a vendégek felháborodtak." (*A város*. p. 166.)

És lássuk a vallomást:

„Amikor 1957 április 24.óén [sic!] Lev Osanyin elvtárs vezetésével ittjárt [sic!] küldöttség felkereste az Írószövetséget Osanyin elvtárs beszélgetést folytatott a pécsi írókkal.

Itt ezen a beszélgetésen feltette Szántó Tibornak a kérdést, hogy mi a véleménye a szovjet csapatok magyarországi beavatkozásáról, mert ő úgy értesült, hogy Szántó Tibor helytelenítette ezt, mire Szántó Tibor válaszában azt mondotta, hogy nem a tényt magát kifogásolja, hanem a körülményeket és a módját, azért mert az ellenforradalmi újságok a közvéleményt úgy tájékoztatták, hogy a szovjet csapatok kivonulnak és ahelyett, hogy kivonultak volna váratlanul megtámadták Budapestet.

Erre Osanyin elvtárs azt felelte, hogy Kádár elvtárs kérte, amire a beszélgetésnek ezen része be is fejeződött.

Kell-e magyarázni Csorba rafináltságát? Itt megint olyasmit mondott el, amit úgyis mindenki tudott, hiszen az „Osanyin elvtárs" és még más „fontos elvtársak" jelenlétében hangzott el. Ráadásul úgy fejezte be az esemény ismertetését − Kádár elvtárs kérte, hogy a szovjet csapatok támadják meg Budapestet −, hogy a nyomozó gyorsan le is zárta a kihallgatást:

„Mást fenti kérdésre előadni nem tudok, jelen tanúvallomási jegyzőkönyvemet az igazságnak megfelelően tettem meg [sic!], melyet elolvasás után hh. aláírom. [sic!]"
Kfm.

Felvette:

Földi Lajos
rny. hdgy.

dr. Csorba Győző
tanú.

ÁBM−3.1.9−V−143793/1"

[…]

A jegyzőkönyvbe csak az első kérdést vették fel, a következőket − bár a jegyzőkönyv bekezdéseiből nyilvánvaló és Csorba visszaemlékezéseiből is tudható, hogy voltak − nem. A szöveget betűhíven, kihagyás nélkül közöltem.

Gondolom, ezzel Csorba 1957-es tanúkihallgatásának ismertetése lezárható.

[…]

A már fiatal korában »orákulummá« váló költő és a változásokra fogékony, lobbané-kony író barátságának kikezdéséhez majdnem 10 évre volt szükség (1956-1965), mert az olyan erős volt, hogy az „intrikusok", a „közvetítők", a „fülbesúgók" valóságos hálózata is csak ennyi idő múlva tudott rést ütni rajta. De csak rést, amelyet a felek aztán gyorsan ki is javítottak, „betömtek-betapasztottak".

A rothasztó levegőjű besúgórendszer groteszk voltát bizonyítja, hogy a párttal szemben mindig gyanakvó Csorbának kellett tanúskodnia az „elvbarátai" által ártatlanul megvádolt párttag mellett. A rendszer a levelezők vitájának „happy end"-je ellenére mégis eredményesen működött, hiszen még azt a Csorbát is gyanúba lehetett keverni egy kikerülhetetlen tanúvallomás és egy önként vállalt bírósági tanúskodás ürügyén, aki maga is megfigyelt volt, aki*ről* éppenséggel besúgói jelentések készültek. A lelki, szellemi elferdülés olyan mocsara volt ez az időszak, amelynek „lecsapolása" mára sem fejeződött be, s valószínű nem is fog mindaddig, amíg a benne részt vevők unokái is ki nem halnak, s csak az érdek nélküli történészek és a válogatás nélkül megtekinthető dokumentumok maradnak a porondon..."

Ezt írtam a levelezéskötet utószavában, ezt gondolom ma is.

Függelék

A kötetekben szereplő, pécsi érintettségű besúgók nevének föloldása.

AC-25 SZT-tiszt = Békés Sándor (ld. szigoruantitkos.hu)
AC-33 SZT-tiszt = Radics Gyula (ld. szigoruantitkos.hu)
AC-39 SZT tiszt = Walz János (ld. szigoruantitkos.hu)
AC-47 SZT-tiszt = Gergely János (ld. szigoruantitkos.hu)
Albert = Földessy Dénes (ld. még Dusnoki Árpád, Fekete László)
Béres Jenő = ???
Cili = Takács Mária 22 éves ELTE adminisztrátor (Szokolay Zoltánról jelent)
Danica = Ordas Iván
Dávid Mátyás = ???
Dusnoki Árpád = Földessy Dénes (ld. még Albert, Fekete László)
Farsangi = ???
Fekete László = Földessy Dénes (ld. még Albert, Dusnoki Árpád)
Forgó = ???
Havasi Zoltán = Szokolay Zoltán
Háy Gyula = Örsi Ferenc (ld. még Szűcs Ferenc)
Jánosi = ???
Juhász Lajos = Kristó Nagy István
Kende = Thiery Árpád (ld. még Takács)
Kutas Árpád = Weidinger Vilmos (ld. még Pécsi)
Mecseki = ??? (pécsi származású, szülei Pécsett éltek)
Miskolci = Hallama Erzsébet (Gervai nem azonosíthatóként jelöli, Szőnyei azonosítja)
Pécsi = Weidinger Vilmos, DN újságíró, gimnáziumi magyartanár (1958-tól Pécsi, 1962 tavaszától Kutas Árpád)
Rigai András = ???
Siklósi = ???
Sz. Péter = Szekulity Péter (szekszárdi újságíró, társadalmi kapcsolat)
Szabadkai = Kapitány Ferenc Szekszárd, fényképész, Ordasról (Danica) is jelentget, Ordas meg róla…
Szakács Albert = ???
Szalontai István = Bókay Antal, egyetemi oktató
Szemes = Gimes György
Szűcs Ferenc = Örsi Ferenc (Ld. még Háy Gyula)
Takács = Thiery Árpád (Ld. még Kende)
Tiszay Pál = ??? Székesfehérvár Földessyhez hasonlított „krónikása”
V. József = Varga József (???) (szekszárdi újságíró, társadalmi kapcsolat)
Wolfgang Kauser = ??? (külföldi ügynök)
További Pécsről, Baranyából jelentgető, nem azonosítható ügynökök nevei a Gervai kötetben:

Csanádi
Debreceni
Hajdú
Hámori
Júlia
Kemenes Éva
Kovács
Miskolci (A *Titkos írás* azonosítja Hallama Erzsébetként)
Nógrádi

Szolnoki
Tolnai

És még egy olyan ügynök, akinek (pillanatnyilag) csak az „igazi” nevét ismerem: Thiery Árpád.

(Ő ugyanúgy „barátkozott” Csorbával, mint Örsi Ferenc (sőt, neki nem egy, hanem 15 dedikált kötete van Csorba könyvtárában!), Csorba pedig hosszasan elemezte a kapott köteteket, dehogy gondolta volna, hogy Thiery is…)

Azért soroltam fel a „nem azonosítható”-ként megnevezett ügynökök fedőnevét, hogy jelezzem: az 1990-es évek után megjelent történészi-kutatói munkák alaposssága ellenére is nagy számban maradt olyan máig azonosíthatatlan besúgó, akiknek esetleg még a fedőnevét, jelentéseit sem ismerjük, hiszen mindkét szerző többször emlegeti: nem találnak olyan dossziékat, jelentéseket, amelyeknek pedig létezni kellett, mert más iratokban hivatkoznak rájuk. (Vajon ki és miért tüntette el azokat? És mennyi időre?) Ezek az azonosítatlan/azonosíthatatlan ügynökök ma is köztünk élnek, esetleg tetszelegnek valamelyik most „menő” pártformációban, művészeti csoportban, kutatóintézetben stb., és „osztják az észt”, azoknak, akikről egykor „súgtak”.

A pontosság kedvéért megjegyzem és nyomatékosítom azt is: a fentebbi lista *csak a III/III-as Csoportfőnökség Baranyában, a kultúra és az oktatás* területén működő SZT-tisztjeinek és ügynökeinek *biztosan azonosított* részét fedi fel. Mennyien lehettek még a „termelő szférában”, iparban, mezőgazdaságban, más ágazatokban!? Azonosítottak és azonosíthatatlanok.

A szigorúan titkos tisztek nevei között (valamiért az AC betűkombinációval jelölték a pécsieket, baranyaiakat) négyet találtam – Békés Sándor, Gergely János, Radics Gyula és Walz János –, aki az oktatásban, kultúrában „élt”, pedig a jegyzéken, amelyet böngésztem (http://szigoruantitkos.hu/), 14-15 pécsi is van. Mivel pedig Gergely János – ki gondolta volna róla, pedig nekem is tanárom volt a Pécsi Tanárképző Főiskolán a hetvenes évek elején – az AC-47-es jelet kapta, szinte biztosra vehetjük, ez azt jelenti, szűkebb régiónkban legalább ennyi SZT-tiszt „dolgozott”, a többi hiányzik a listáról. (A négy „kulturális” SZT-tisztet kivéve a többi a MÁV-nál, Postánál stb. végezte „munkáját”.) Nyugodtan föltételezhetjük, hogy az ügynökök között is ugyanilyen az arány: az általam olvasott könyvek a „fedett emberek” töredékét ha érintik Baranyából. (És az sem biztos, hogy a legfontosabbakat.) Mekkora szám kerekedne ki, ha minden ügynököt, titkos tisztet és tartótisztet ismernénk az egész országból!

De vannak még olyan III/III-as tisztek is, akiknek nevét ismerhetjük, s akiket Gervai „túlélőként” aposztrofált: ők magas beosztásból esetleg még magasabb beosztásba landoltak:

„A kerekasztal tárgyalásokon *[1989-ben. P. L.]* a politikai rendőrség nem volt téma. […] A »hepiend«: a III/III.-at mint főbűnöst feláldozzák és megszüntetik, de az állomány jelentős része tovább szolgál. Az állambiztonsági szolgálat egyes vezetői nyugdíjba kerülnek, mások azonban maradnak, hátrább vagy előrébb lépnek. Például Lusztig Péter karrierje 1990 után is töretlenül ível felfelé.” (Gervai, p. 296.) Ha jól emlékszem, Csurka mondta: a telefonkönyvek megmaradtak az ún. rendszerváltozás után is: ha felhívod egy fontos elvtárs hivatali számát, amelyet a Kádár-érából ismersz, ugyanaz az ember fogja felvenni a telefont, mint egykor… Mondjuk például a D-209 jelzetű SZ-tiszt, vagy az Acsády fedőnevű ügynök… (Ld. még első mottónkat is!)

Íme egy másik – pécsi „szerepet” is vállaló – „túlélő” Lusztig elvtárséhoz hasonlóan töretlenül emelkedő karrierje a *Titkos írás* 2. kötetéből:

„»Havasi Zoltán« kétkötetes dossziéjában 1984 májusától 1986 decemberéig sorakoznak a jelentések, számos köztük kézzel írva. 1985. májusi foglalkoztatási tervében szóba került első verskötete *(Az élő hal,* 1982, ELTE, Eötvös Könyvek). A Békéscsabán működő „Forgács Béla”

azzal adta át tartótisztjének a szerzőtől postán kapott példányt, hogy abban *„politikailag nemkívánatos kitételek is vannak*" (ÁBTL, M-40851,148-149. o.). Mire kijött a második *(A fű majd újra kinő,* 1985, Magvető), már a hálózat tagja volt. Szokolay Zoltán (1956) 1980-ban végzett az ELTE magyar-orosz szakán. Ezután Budapesten, 1982-től Szekszárdon, 1987-től Békéscsabán tanított, írószövetségi és JAK-ügyekben a fővárosba járt. 1988-89-ben a Fidesz, 1988-93-ben az MDF, 1997-től a Kereszténydemokrata Néppárt tagja; 1990-92-ben Békéscsaba parlamenti képviselőjeként a nemzetbiztonsági bizottság alelnöke, 1992-94 között a belügyminiszter kabinettitkára volt. Mandátumáról azután mondott le, hogy kiderült: egy szavazásnál más helyett nyomott gombot. 2000-ben a Honvédelmi Minisztérium sajtófőosztályát vezette, de a kisgazdapárttal kialakult konfliktusa miatt elbocsátották. 1991. november 25-i parlamenti beszédében a beszervezések körülményeinek és a besúgók valóságos tevékenységének differenciált megítélése mellett érvelt, s figyelmeztetett: „Maradtak, noha csekély számban B- és M-dossziék is, utóbbiban szép, kézzel írott jelentések." E beszédét fölvette *Keresem, akit képviseltem* c. publicisztikai kötetébe (1995, Írmag), akárcsak a jelentéseiben többször szereplő Csengey Dénes emlékestjét bevezető beszédét. Fordított orosz és tádzsik költőket, írt útikalauzt *(Sörmentén Prága,* 2002, Hibernia Nova) és dokuregényt görögkatolikus papokról *(Kovácsházi keresztút,* 1994, Írmag), válogatott verskötetét önéletírásával tette teljessé. Ebbe is beiktatta parlamenti beszédét, s állította: az állambiztonságiak a gyermekelhelyezési perével presszionálták, a vele való kapcsolattartáskor tartótisztjei nevezték önmagukat „Havasi Zoltán"-nak (?!), mindeközben ő a rendszerrel szembenállónak tudta magát, s azóta is így érzi *(Betiltható bonctechnika,* 2010, Írmag, 250-282. o.).

Nem csoda, hogy a forrongó JAK köreiből – elsősorban „Havasi Zoltán" jóvoltából – érkező jelentések ismeretében a pártvezetés nem engedte, hogy Szederkényi Ervin 1987-ben bekövetkezett halála után Csordás Gábor legyen a Jelenkor főszerkesztője."

Havas-Szokolay valóban jeles túlélő, sok helyen és sokféle módon otthagyta a kézjegyét az úgynevezett rendszerváltozás után is. Sajnos, nem egyedi karrier: magunk is tudnánk ilyet mondani ismeretségi körünkből, nem is egyet.

És még egy „csavar": a Gervai könyv jegyzetanyagából, kiderül az is, hogy a „tartó tisztek" jelentős része a „tartott" ügynöknél lényegesen iskolázatlanabb, a kultúrához pedig semmi köze nem volt mielőtt felügyelni kezdte mondjuk a filmművészet területét. A csoportfőnökség tisztjei között, csakúgy, mint a pártállam vezetőinek körében, sok segédmunkás, inas volt, amikor a „mozgalomba" és az ügyosztályhoz került. Volt olyan tartótiszt is, akinek előírták, hogy végezze el a nyolc általánost (!!!), mielőtt felvennék a Rendőrtiszti Főiskolára. Micsoda világ! Egy nyolc általánost sem végzett tiszt „felügyeli" a „kultúrát"…

Sokan voltak olyanok is, szinte minden munkahelyen, nagyobb emeletes házban, lakóépületben (házmesterek), akiket, ha jól emlékszem, „társadalmi kapcsolatnak" hívtak. Róluk nem készült beszervezési karton, semmiféle irat, csak a titkos tisztek, állambiztonsági emberek tudták, hogy hozzájuk kell fordulni, ha valaki után érdeklődnek: ők majd készségesen tájékoztatást adnak nekik a „célszemélyről". Ők is köztünk élnek, és őket sem tudjuk azonosítani…

Aztán ott vannak még a szakszervezeti vezetők, párttitkárok, KISZ titkárok, vagyis a „vállalati, munkahelyi háromszög", mely formáció minden 15-20 főnél több főt foglalkoztató munkahelyen létezett. Ők egymás közt megosztották információikat a munkatársakról, s „hivatalból" jelentettek a „munkahelyi hangulatról" (néha egymásról is) városi, megyei főnökeiknek, akik szükség esetén „helyben" intézkedtek, vagy még „feljebb" küldték a fontosnak tartott értesüléseket, egészen a minisztériumokig. Őket a (volt) kollégáik természetesen ismerik, de számukra a pártállami múlt semmi hátrányt nem jelent(ett): semmi

bajuk nem lett akkori tevékenységük miatt. Nyugodtan kibővíthetnénk K. Varga mondatát – „A kommunizmus csendben ölt, mint a széngáz.” – ezzel: és öl még ma is.

Nagyon sűrű háló volt a III/III-é és a többi titkosszolgálati osztályé: a legkisebb porszem is, amely a gépezetbe kerülhetett volna, fennakadt rajta. És a „háromszög” tagjai közül, különösen a KISZ-titkár korosztályból, sokan most is fontos posztokon, akár „demokratikus” pártok vezetőjeként, miniszterelnökként dolgoztak/dolgoznak. Ki tudja, milyen célok érdekében… Néha valóban következmények nélküli országnak tűnik Magyarország.

Sajnos, az ügynökök és megbízóik tekintetében (is) feltáratlan múltú mai magyar valóságunkra is érvényes a mostanában méltatlanul feledett Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című nagy verse, melynek utolsó versszakaival zárom ezt a szomorú írást:

„hol zsarnokság van:
mindenki szem a láncban;
belőled bűzlik, árad,
magad is zsarnokság vagy;

mert már miattad dermed
dacba a gyermek,
s lesz az öledben ringó
feleség ringyó;

vakondként napsütésben
így járunk vaksötétben
s feszengünk kamarában
futva bár Szaharában;

mert ahol zsarnokság van,
minden hiában,
e dal is, az ilyen hű,
akármilyen mű,

mert ott áll
eleve sírodnál,
ő mondja meg, ki voltál,
porod is neki szolgál.”

http://blackelders.neobase.hu/node/140

És végül (erősen) válogatott irodalom a kérdéskör tanulmányozásához:

http://bama.hu/baranya/kozelet/az-ugynok-es-a-zsido-osszeeskuves-350789
http://angelfire.com/zine2/szakerto90/
http://index.hu/belfold/2010/11/29/nalunk_inkabb_az_ugynokot_vedik/
http://mno.hu/belfold/az_ugynoklista-321014
http://mno.hu/migr_1834/az_ugynok_feltamadasa-166734
http://retro-szolnok.blog.hu/2010/12/16/konyvajanlo_5
http://ugynoklista.in.hu/
szigoruantitkos.hu

- Gervai András: *Fedőneve: „szocializmus”- Művészek, ügynökök, titkosszolgák* = = Jelenkor. 2010. 269-296. p., 374-382. p.)
- Gervai András: *Fedőneve: „szocializmus”- Művészek, ügynökök, titkosszolgák*. – Pécs : Jelenkor, 2010. (2. jav. kiad. 2011.)
- *Irodalom és politika - Tüskés Tiborral Ágoston Zoltán beszélget. Jelenkor,* 2005/11.
- *Írók pórázon - A Kiadói Főigazgatóság irataiból, 1961-1970*. – Magyar Tudományos Akadémia, 1992.
- Kiszely Gábor: *Szellem a célkeresztben - Csoóri Sándor és a politikai rendőrség ügynökei*. – Bp. : Magyar Egyetemi Kiadó, , 2007.
- Tabajdi Gábor, Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt – A pártállam és a belügy : A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956-1990.* – Bp. : Corvina : 1956-os Intézet, 2008. – 403. p.
- *Szőnyei Tamás: Nyilván tartottak - titkos szolgák a magyar rock körül 1960-1990*. – Bp. : Magyar Narancs : Tihany-Rév, 2005.
- *Varga, Krzysztof*: Turulpörkölt. Ford. Hermann Péter. – Bp. : Európa, 2009.